

A Josep Maria Puig Salellas

Francesc Torrent i Cufí
Notari

Josep Maria Puig Salellas va néixer a Girona el 12 de febrer de 1924, cinc mesos després d'haver començat la Dictadura de Primo de Rivera. Llevat d'aquests cinc mesos, li va tocar viure, senceres, les dues dictadures militars espanyoles del segle xx, l'intermedi de la Segona República i la Guerra Civil, i la restauració de la democràcia i el procés de recuperació d'una part dels drets de Catalunya.

Els aficionats a la cinematografia diríem que la vida de Josep Maria Puig ha estat un film que conté tots els ingredients d'una gran obra, en la qual es conjuguen present, passat i futur; gresca i diversió; guerra i pau; estudi; professió; amor; molt de seny i una mica de rauxa; treball, molt de treball i compromís; fidelitat al país, també en grau superlatiu, i la família, sempre l'estirp.

Repassem, doncs, la vida de Josep Maria Puig Salellas des d'un punt de vista més personal, com m'ha demanat l'organització d'aquest acte.

Ascendència

Josep Maria Puig Salellas era fill d'Ignasi Puig Bayer, catedràtic de geografia i història de l'Institut de Girona en una època en la qual els instituts eren institucions quasi uniprovincials, la qual cosa donava als catedràtics una posició social destacada, atès que el marc social en què es desenvolupava l'ensenyament mitjà era el de les classes benestants. Ignasi Puig havia nascut a Lleida el 1895 en el si d'una antiga família de propietaris d'arrels carlines, un avantpassat de la qual havia rebut del bisbe de Lleida, durant la Guerra del Francès, l'encàrrec de conservar el sudari de Crist, que a l'edat mitjana havia anat a raure a la seu lleidatana. Un cop passada la contesa, la família Puig el restituí i el bisbe, agraït, li'n lliurà un tros que des d'aleshores la família conserva en un relicari. L'anècdota és que, durant la Guerra Civil, resultà destruïda la peça del bisbat, per la qual cosa l'única que es conserva actualment és la de Can Salellas.

Ignasi Puig, home de dretes i catòlic practicant, en una època que això solia prefigurar les actituds polítiques, es va casar amb la pubilla de Can Salellas,

Concepció Salellas de Llobet, el 12 d'octubre de 1922, i es va integrar en el cercle gironí dels propietaris rurals, un grup social que veia amb preocupació creixent l'increment de l'agitació social. El seu sentit del deure el va fer acceptar el càrrec de tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Girona i, posteriorment, fou candidat per la CEDA a les eleccions del 16 de febrer de 1936, que guanyà el Front Popular.

La Guerra Civil i l'exili

L'ampli cercle de relacions que havia donat a Puig Bayer el fet d'haver estat fundador i membre de diverses juntes del Girona FC, al costat del vell Encesa, salvà Puig pare d'una mort segura. Les notícies de l'assassinat en els revolts de Torrent d'un altre professor de l'institut que estiujava a Begur, i l'evidència que al mas tampoc no estaven segurs, per la inquietant activitat del comitè de Sant Sadurní, els feren tornar a Girona, on Ignasi Puig fou empresonat i només salvà la pell gràcies a un altre membre de la Junta futbolística. No hi havia solució: després d'una temporada amagat a Barcelona, passà la frontera per Olot, igual que el seu cunyat Joaquim Zuriaga, militar retirat per la Llei d'Azaña, i, com molts catalans, acabà a Sant Sebastià, on es va incorporar com a catedràtic a l'Institut Peñafloreda. El febrer del 1937, Concepció Salellas i la seva germana Maria, amb els respectius fills (el pare, Meliton Salellas, vidu, havia mort el 25 d'abril de 1935), obtingueren els passaports, agafaren prudentment el tren a Flaçà i creuaren la frontera amb l'ai al cor per Portbou i Cervera. S'estigueren uns dies a Perpinyà i feren cap al País Basc, on ambdues famílies visqueren juntes durant dos anys, fins que la progressió de les tropes franquistes sobre Catalunya els va permetre el retorn a Girona (4 de febrer de 1939), on la família recuperà la casa de la Pujada de Sant Feliu, Can Salellas de Cruïlles, i la resta del patrimoni, i es restablí la normalitat familiar. Josep Maria Puig tenia aleshores quinze anys.

Establiment a Barcelona. Els estudis

Josep Maria continuà el batxillerat fins que, havent d'accedir a la universitat, els seus pares prengueren la decisió insòlita d'anar a viure a Barcelona, per a estar al costat dels fills, però la raó inconfessada de sa mare era allunyar el seu marit de les proposicions insistents del governador civil José Antonio Correa perquè presidís la Diputació de Girona. En efecte, els fets de la guerra van produir en Concepció Salellas una al·lèrgia insuperable a tot allò que pogués significar un nou compromís polític per a Ignasi Puig i que, anys després, es manifestava, no sense un punt de dramatisme, en insistents trucades cada vegada que Josep Maria publicava un article a l'*Avui* o a *La Vanguardia*: «Sobretot, no et fiquis en política.»

A Barcelona, Ignasi Puig impartí la seva assignatura a l'Institut Verdaguer, on arribà a ser-ne director, i Josep Maria cursà història i dret a la universitat («el dret també et pot anar bé per als assumptes de la família», li aprovà el seu pare). El seu germà Ignasi cursà farmàcia i posteriorment exercí la professió a Girona. Tornaven a Girona per les Fires de Tots Sants i Sant Narcís, per Nadal, Setmana Santa i uns dies a començament de l'estiu, i hi conreaven les amistats de tota la vida, abans d'anar a Cruïlles, a Can Salellas. El pare, que es va jubilar el 29 de novembre de 1965, retornà definitivament a Girona amb Concepció Salellas. Havien passat vint-i-cinc anys a Barcelona.

Constatem la gran influència en Josep Maria del seu pare, Ignasi Puig Bayer. Puig Salellas ho reconeix en el pròleg de la *Història difícil de quatre dones*, quan refereix que el llibre *De remences a rendistes: els Salellas (1332-1935)* volia ser «la història de la meua gent. Perquè, des del més gran respecte pel meu pare, del qual —del seu mestratge— guardo un record inesborrable, jo sempre m'he considerat un més dels Salellas. I en aquesta expressió no hi ha el més petit rastre de color blau: simplement, parlem de pagesos que des del segle xv fins al xix van viure i treballar a l'Empordà [...] passant de simples pagesos que conreaven les terres que tenien en domini útil, fent la corresponent prestació al senyor —els Cruïlles i el monestir de Sant Miquel de Cruïlles fonamentalment— a ciutadans que, des de la capital, administraven el seu patrimoni».

Els anys d'universitat foren per a Josep Maria un temps d'estudi, però també una etapa d'eixamplament del cercle d'amistats, i d'ocupar-se dels quefers propis de l'edat: passar-ho bé, els partits del Barça, les festes, els balls de saló, en fi, els locals de revista del Paral·lel... Els estius va fer les milícies al campament de Santa Fe del Montseny. Aleshores era impetuós: un cap de setmana que havia previst anar a Palamós amb la seva família, li fou denegat el permís perquè havia acumulat un nombre excessiu d'arrestos, s'escapà muntanya avall amb altres companys tan inconscients com ell i, efectivament, passà uns dies magnífics, dels quals rememora una passejada en la barca de Josep Farreras, avi de Joaquim Nadal, des de la Fosca fins a Calella i Llafranc, per la costa de cap Roig i les illes Formigues. Només la intervenció puntual del seu oncle Joaquim Zuriaga evità un consell de guerra segur per deserció.

Les oposicions. La Notaria de Ponts i el casament

Un cop acabada la carrera, Josep Maria Puig començà a preparar les oposicions a notaries sota els consells del notari barceloní que també ho havia estat de Girona (per tant, amic de Puig pare) Frederic Trias de Bes, al despatx del qual anava un cop a la setmana a repassar escriptures. Tot el contrari de la seva conducta futura, Puig es va prendre l'oposició amb una certa calma, tot combi-

nant, en una barreja difícilment compatible, l'estudi en solitari dels temes i les antigues expansions del cas.

L'any 1951 entrà en contacte amb Don Gerónimo del Prado Marazuela, registrador que va preparar bona part dels notaris catalans de les generacions de Puig, Follia, i un llarg etcètera, fins al seu darrer alumne, Juan José López Burniol. Don Gerónimo, en escoltar el primer tema que recità Puig, li digué: «Usted será notario...», fet que succeí (havia limitat prudentment les sortides als dimecres) en les oposicions a notaries determinades (dit sigui de passada: el sistema que millor quadra amb les actuals competències de la Generalitat en matèria de notaries i registres) del Col·legi de Barcelona presidides per Ramon Faus el 1953, que també superà el menorquí Miquel Hernández Pons, malauradament traspasat fa poc, i el valencià Àngel Martínez Sarrión, que van exercir a Barcelona, i un altre homenet, madrileny i fill de militar, i que esdevení catalanista d'adopció: Francesc Xavier Rocha i Rocha. A Puig Salellas li va correspondre la notaria de Ponts. «Així que aneu a Ponts», li digué el mestre Ramon Maria Roca Sastre, amb la seva veu aponentada, «és terra de capítols: heu de llegir lo treball de Josep Faus [pare del president del Tribunal] sobre els capítols matrimonials a la comarca de Guissona. És lo mateix país. I, sobretot, estúdieu lo dret romà».

A Ponts succeí el notari Víctor Esquirol pare, «un home exquisit que també havia arribat al poble solter com jo —té escrit Puig— i havia situat el seu despatx i la seva residència a casa de la família Pinós, mentre dinava i sopava a la Fonda Manel». I aquest mateix règim el continuà Puig, amb l'afegitó de la tertúlia diària al cafè Ventureta, on en gaudia amb els parroquians de la població i la contrada i, menys, jugant al set i mig o a la botifarra.

Cada cap de setmana baixava a Barcelona, un règim d'anades i vingudes que es va interrompre quan conegué Maria Luz Aleu, de ca l'apotecari; aleshores, s'integrà plenament en la vida del poble també els diumenges: missa dominical, pel·lícules al Cinema Modern i ball. En paraules de Josep Maria Puig, «a Ponts vaig fer la fi justa del notari rural, que és casar-se amb una noia del poble», esdeveniment que tingué lloc a Montserrat el 18 de maig de 1957, amb viatge de noces —amb l'Opel Rekord dels pares— a París, una escapada a Londres per veure el Museu Britànic i poder contemplar el relleu de la Lleona ferida, una de les fites de l'art mesopotàmic, però sense sort, perquè la sala restava tancada, com també la trobaria una altra vegada que intentà veure-la, cosa que fins al 2006 no aconseguí. En fi, Estrasburg, Alemanya occidental, Suïssa, Costa Blava i la Provença.

Les oposicions entre notaris. Tarragona

El seu company de promoció i bon amic José Alberto Garcia Burgos el va convèncer perquè signés les oposicions entre notaris, i establí contacte amb un grup de Madrid per tal de preparar conjuntament el temari, que sempre és

diferent, i féu amb l'express de la nit cap a la capital, on Puig, incomprendiblement, encara no havia estat mai.

La preparació la portà a terme al pis dels seus pares del carrer Urgell, on es traslladà el matrimoni. Puig concentrava les signatures els dimecres, dia de mercat, i les urgències de la resta de la setmana les resolien els seus companys de la zona. Un cop examinat, quan féu la visita protocol·lària als set membres del tribunal, Santiago Pelayo Hore li digué: «Hemos supuesto que, por las dificultades que tenéis los catalanes para expresaros en castellano, sabías más de lo que nos decías, y te hemos puntuado alto», curiosa actitud de predisposició que a Puig, radiant, li resultà totalment plausible. I rebé el corresponent telegrama de Paniagua: «Correspondiele Tarragona».

A Tarragona Puig instal·là casa i despatx al tercer primera del número 3 de la Rambla Nova, a tocar del Balcó del Mediterrani, fins que al cap d'un temps traslladà la notaria al número 80 de la mateixa Rambla. Eren temps d'autarquia i, per tant, anys de progrés econòmic més aviat magre. Puig pensava estar-s'hi dos o tres anys, en espera d'una notaria de Girona, però els notaris de la seva estimada ciutat no es movien i, d'altra banda, de cop i volta, Tarragona va explotar. Al final, no es va moure. Succéi endemés que el cercle de les relacions personals, familiars i socials del matrimoni Puig Aleu s'eixamplà notablement. Puig va contribuir a crear el Club Nàutic de Salou, població on es traslladaven a passar l'estiu. Però, com que, malgrat tot, la ciutat imperial no era el seu territori, és evident que la fi de la seva carrera professional era Barcelona. Amb tot, va ser tarragoní dotze anys: des del 1958 al 1970. A Tarragona van ser engendrats tots els fills del matrimoni: Rosa Maria, Imma, Josep Maria, Llum i Helena, encara que nasqueren a la Clínica Corachan de Barcelona, per raó de l'assegurança que tenia amb el Col·legi de Notaris.

Barcelona

L'octubre del 1970 Puig pren possessió de la seva notaria de Barcelona, situada a la Diagonal, on restà fins a la jubilació, el 1994. Al cap i casal, Puig Salellas eixampla notablement els seus horitzons: a part de servir escrupolosament i rigorosa la notaria, es va integrar a la Càtedra Duran i Bas de la Facultat de Dret, va organitzar amb notable èxit el Congrés Internacional del Notariat Llatí a Barcelona. Des del punt de vista notarial, va ser nomenat censor primer de la Junta Directiva del Col·legi de Notaris i degà entre els anys 1976 i 1980, i vicepresident de la Junta de Degans del notariat espanyol. Durant els anys com a degà, va participar activament en la transició i en la redacció de l'Estatut d'autonomia del 1979, com també ho va fer en l'actual.

La cultura, el dret i la nació segons Puig Salellas

A casa dels Puig Salellas, pares i fills, en la guerra i la postguerra, sempre parlaren només en català. En els dos anys d'exili que la família passà a Sant Sebastià, observaren un canvi d'usos lingüístics fins i tot en algunes persones del seu entorn més proper. Un dia, passejant per La Concha, foren increpats amb allò de «hablen en español», provocació a la qual Puig pare plantà cara. Curiosament, és després de la Guerra Civil que Puig Bayer es mostrà més receptiu a la catalanitat i, el que és més important, compregué i fomentà el catalanisme del seu fill, per exemple, oferint-li l'adquisició de la biblioteca completa, fonamentalment en català, del director de l'Institut Verdaguer. I són aquests volums, juntament amb els del seu pare i àdhuc del seu avi Meliton Salellas, la base d'una àmplia i important biblioteca que actualment ocupa les dependències, convenientment remodelades, d'una antiga granja de Can Salellas.

Els anys que Puig Salellas serví les notaries de Ponts i Tarragona són temps de treball pausat i rigorós en l'exercici de la professió, de dedicació a la família i d'estudi constant de tot el que té a veure amb la catalanitat: llibres, diaris, revistes, publicacions, Puig ho estudià i devorà tot. Contribuí a la fundació de la Llibreria de la Rambla, focus de cultura i catalanitat a Tarragona durant aquells anys foscos.

Després del trasllat a Barcelona, Puig Salellas s'expandí, i posà al servei del país i de la cultura catalana tot el saber acumulat, amb molt de seny i la raixa necessària. Així, quan es funda el diari *Avui*, els promotors el cridaren per a participar-hi, ja que cercaven la seriositat d'un notari i el compromís d'un patriota, cosa que no els va faltar. Fou columnista assidu a l'*Avui* i a *La Vanguardia*.

Va ser el motor i l'ànima de la prestigiosa Fundació Noguera des del 1976 fins al 1996, quan en morí el segon president, Lluís Figa Faura, que rellevà en la presidència. La Fundació Noguera va ser instituïda pel notari Raimon Noguera i Guzman, que també havia estat degà i arxiver de protocols durant anys, amb la finalitat de promoure els protocols notariais com a font de recerca i editar estudis històrics, llibres de privilegis i cartorals medievals.

Contribuí a actualitzar i desenvolupar el dret civil català. Publicà nombrosos treballs jurídics sobre dret de família (matrimoni, règim econòmic matrimonial) i successions (preterició intencional, desheretament injust, marmessors, etc.), sobre veïnatge civil, societats anònimes i hipoteques unilaterals. Participà en el Segon Congrés Jurídic Català, del 1971. Formà part de les comissions tècniques per a la reforma de la Compilació del 1960 (1984), de les llegendes (1990), del Codi de successions (1991) i del règim matrimonial de béns (1993). Va presidir la Comissió de Normalització de l'Observatori de Dret Privat de Catalunya, d'ençà l'any 2000, i s'integrà en la Comissió Redactora de la Llei de contractes de conreu (2007).

Conreà el dret lingüístic, en què sobresurten els treballs sobre «La doble oficialitat lingüística en el Tribunal Constitucional», «La llengua i la dominació política», «Conceptes bàsics de la doble oficialitat», «Els grans conceptes de la doble oficialitat en la Llei 1/1998, de política lingüística» i «Un nou àmbit de desoficialització de la llengua catalana: el registre mercantil», els quals han contribuït a desenvolupar aquesta branca del dret a Catalunya: devem en bona part a Puig Salellas l'estudi, la construcció i la determinació dels conceptes de *llengua pròpia* (territorial i institucional) i *llengua oficial* (impossibilitat d'al·legar-se un desco-neixement), de la doble oficialitat lingüística (de la qual es deriven els principis d'igualtat, indivisibilitat i autonomia, i el dret d'elecció de la llengua del ciutadà i de disponibilitat lingüística del funcionari) i també la traslació del principi bàsic de llibertat civil de les persones a la noció de drets col·lectius, que entronquen amb els drets històrics dels pobles, i de normalització lingüística, que comporta la competència de la Generalitat en la regulació del fet i dels usos lingüístics.

Membre del Consell de Redacció de la *Revista de Llengua i Dret*, promotor del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1985-1986), agrupà un seguit de juristes a l'entorn del fet lingüístic (Antoni Mirambell, Antoni Font, Antoni Milian, Josep Maria Vilaseca, Lluís Jou). Formà part del Consell Social de la Llengua catalana i fou membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, de la Reial Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres, de la Cambra de Comerç de Barcelona i del Tribunal Arbitral del Consolat de Mar des del 1996 fins a la seva mort. Participà en el relleu d'Edicions 62 i de la represa de la *Revista de Catalunya*, amb Max Canher. A l'Òmnium Cultural féu d'home bo, a instàncies del president Pujol, posà pau en la greu crisi que patí l'entitat fa uns anys, i dirigí la gestora que portà a terme una nova redacció dels estatuts.

Va ser el primer president del Consell Social de la Universitat de Barcelona en temps dels rectors Bricall i Caparrós, fins l'any 1999. La Universitat li va concedir la medalla d'or i li ha dedicat una sala a l'Edifici Central.

La mitificació de Can Salellas

Puig Salellas ha estat un jurista experimentat i compromès amb la professió, amb el seu país i les seves institucions, iniciador de la disciplina del dret lingüístic, una persona culta, intel·ligent, radicalment independent. Historiador rigorós. El 1983 la Generalitat li va atorgar la Creu de Sant Jordi. M'agrada assenyalar també un no-reconeixement que en certa manera honora el nacionalista del morro fort que ha estat Puig Salellas: que jo sàpiga, és l'únic exdegà que no ha rebut del Ministeri de Justícia de Madrid la creu de Sant Ramon de Panyafort.

En el record, sempre ens quedarà l'estampa física d'un senyor Puig Salellas d'edat indeterminada, enclavada a la seixantena, que de cap manera aparentava

la real, imatge a la qual contribuí indubtablement el seu aspecte físic, prim, cuidat, sempre vestit impecablement, la cabellera abundant, ja platejada, el posat ferm, enèrgic, resolutiu, optimista, radicalment vital, de bons costums i menja frugal, amant de la bona cuina esporàdica i extraordinàriament llaminer. La conversa aguda, ràpida, d'anar per feina; les reunions, a temps taxat: no havien de durar més d'una hora per a ser útils, la qual cosa obligava a tothom a preparar-les convenientment. Ha dignificat amb la seva presència, el treball, el convenciment i la resolució totes les institucions i comissions a les quals ha participat.

I com s'explica el mite de Can Salellas, per on ha passat bona part de la intel·lectualitat barcelonina i catalana dels darrers quaranta anys?

Deixem que ens ho expliqui el mateix Josep Maria: «Barcelona, una ciutat tan admirable per tantes raons i que tan bé m'ha tractat, però amb la qual mai no m'he sentit identificat del tot. I, com que, per a mi, la Girona d'ara no té res a veure amb la del meu temps i, llevat de comptades excepcions, molt poca de la seva gent em coneix, per no sentir-me un desarrelat en el meu estimat poble, en una espècie de retorn als orígens, he buscat les referències al costat dels meus ancestres, els Salellas, especialment després que, el 1996, vaig publicar la seva història, començant en el segle XIV. I, al final, on tinc la sensació plaent que sí, que sóc a casa, és a Cruïlles, a Can Salellas, precisament on, a més, puc repassar els vells papers de la meua gent i, des de la imaginació, acompanyar-la, a cents d'anys de distància, en els seus goigs i en les seves ombres».